

תורת המעדנים

מבית מכון "מעדני אשר"

בענין: איסור להלוות בריבית

בפרשתנו כ"ה, ל"ו:
את כספך לא תתן בנשך וגו'

דמותר ואין בזה איסור דשמה כיון שהיתה יכולה לבשלה, ועל ידי זה היתה מותרת לאכלה נמצא שקיבלה מהמלוה שלשה ביצים הראוים לאכילה, אבל יותר נראה דאפילו הכי שוה פחות מביצה ראויה לגמרי, ומכל מקום נראה דבנידון שכינים, הרי זו נכלל בהתירו של הרמ"א לענין סאה בסאה, דבשכינים שאין מקפידים התירו בכהאי גוונא כיון שאין הריבית ניכרת, והכי נמי בזה אין הריבית ניכרת כל כך וצ"ע.

יש שכתבו עוד סברא להתיר: שהרי אי אפשר לדעת לפני ההלוואה אם יהיה בהם דם, ואותו חשש שיהיה בהם דם שייך גם כשמחזיר הביצים, כך כתב הגאון רבי יעקב אייזנבאך שליט"א דומ"צ בקרית ספר, הגאון רבי דוד ליסיצין שליט"א ראש כולל היכל התלמוד ת"א, הרב יעקב ישראל מייזנער שליט"א לונדון.

האם מותר ללוות בריבית לצורך שבת?

איתא בירושלמי ונפסק להלכה במג"א אר"ח סימן רמ"ב ס"ק ב, וכן במשנה ברורה שם דמותר ללוות בריבית לצורך סעודת שבת.

יש להקשות: איך מותר לעבור איסור תורה משום סעודת שבת שהוא רק דרבנן להרבה שיטות, וליכא למימר דמותר, משום דאתי עשה של עונג שבת ודוחה ללאו דריבית, משום דאינו בעידנא דהאיסור ריבית עובר מיד והמצוה מקיים רק אח"כ, ועוד דהמלוה נמי עובר איסור והוא אינו מקיים את העשה, כך הקשה הפרי מגדים אור"ח סימן רמ"ב

ומתריץ: דכונת הירושלמי בריבית באופן היתר, וכן כתב בספר תוספות שבת דמותר להלוות רק דרך היתר, וכן כתב במשנה ברורה, וכן בערוך השלחן.

יש להקשות: לשיטות דרק באופן היתר מותר ללוות לצורך שבת, א"כ מה עדיפא שבת מחול, הא בחול נמי מותר ללוות באופן היתר, כך מקשה במחזיק ברכה יור"ד סימן ק"ס ס"ק ר.

ומתריץ: דאפילו באופן היתר, ריבית הוא דבר קשה כמבואר בקדושין כ' מ"מ לצורך שבת מותר.

מי שלוה מהשכן שלו עשר ביצים ומצא כמה מהם עם דם האם מותר להחזיר לו עשר ביצים רגילות?

יש לחקור מי שלוה מהשכן שלו עשר ביצים ומצא כמה מהם עם דם האם מותר להחזיר לו עשר ביצים רגילות או דילמא אסור דהויא חשש ריבית.

הנה בשו"ת שבט הלוי חלק י' סימן קל"ג נשאל באחד שלוה עשרה ביצים והיו איזה מהם עם טיפת דם האם מותר או מחויב להחזיר עשרה ביצים כשרים בלי להכשל באיסור רבית או דילמא אסור מחשש ריבית.

ומסיק: ע"פ מה דקימ"ל חר"מ סי' רלב סי"ט המוכר ביצים לחבירו ונמצאו מוזרות שאינם ראוים לאכילה הוי מקח טעות ומחזיר את הדמים, ועכשיו לא נהגו כן, ומנהג מבטל הלכה ע"כ, הכל מודים דזה מכירה ונתינה בטעות ומום כשאר מומין דמבטל מקח, אלא דבביצים כיון שא"א לברר לעמוד על טיבם לפני המקח נעשה כמנהג שאין הלוך יכול לבטל המקח, ומשמעות ההלכה אפילו כולם מוזרות, ואינם ראוים לאכילה, ומכ"מ פשוט דגם לפי המנהג הנ"ל אמרינן כן רק שאינו יכול לבטל המקח הנעשה כבר, אבל פשוט מאד דאם עדין לא שילם לו ובינתים נמצאו מוזרות שאינם חייב לשלם לו.

א"כ ה"ה הדין בהלוואה בכהאי גוונא: אם נמצאו חלק מהם אינם ראוים לאכילה, שלא הלוה לו אלא הראוים לאכילה דפשוט דהמלוה אינו יכול לתבוע אותו גם על שאינם ראוים לאכילה, אלא אולי על מחיר מעט שראוים לדבק או איזה מלאכה וא"כ התוספת שמחזיר הלוה ודאי יש בו סרך איסור רבית, ומכ"מ פשוט דאין זה רק חשש רבית דרבנן כיון דלא קצץ, דגם אם קצץ אתו להחזיר עשרה ביצים כמו שהלוה ומן הדין צריך להחזיר לו רק שמנה והוא מחזיר עשרה אין זה קצץ, דדעת המלוה היו על ראוים לאכילה.

אבל הגאון רבי יעקב יצחק ניימאן זצ"ל אב"ד בעלזא במונטריאל מובא בספר ברכת שלמה על ריבית ע"מ תק"נ לדידי הגאון רבי שלמה בינעט שליט"א מו"צ בביהמ"ד בעלזא ירושלים כתב דאפשר

ובשו"ת ובהרת בחיים סובר סימן ס"ג וכן כתב בחבורו חכמת שלמה אור"ח סימן רמ"ב דריבית דרבנן מותר.

יש פוסקים: דסבירא להו דאפילו ריבית דאורייתא מותר להלות לצורך סעודת שבת, עיין במחזיק ברכה סימן רמ"ב ס"ק ו' שהביא כן בשם ספר משפטים סימן י"ד, ובמהר"ל סימן ל"ז.

יש להקשות: לשיטה שלצורך שבת מותר להלוות בריבית דאורייתא, א"כ מה פריך בגמ' סנהדרין כ"ה ע"א על הא דאמרין התם שב' עדים העידו על בר ביניתוס חד אמר שאני ראיתי שהלוה מעות בריבית, וחד אמר לי הלוה מעות בריבית, ופסל רבא את בר ביניתוס, מקשה בגמ' איך קיבל רבא את העד שאמר לי הלוה בריבית, והא רבא גופיה סבירא ליה דלוה בריבית פסול לעדות, ואם נאמר דלצורך שבת מותר אולי לווה העד לצורך שבת שהמלוה פסול והלוה כשר, כך מקשה בשו"ת שואל ומשיב מ"ת ח"ב סו"ס י"ז, וכן בדעת תורה אר"ח סימן רמ"ב, וכן בשו"ת תשובה מאהבה ח"ג סימן שפ"ו, שו"ת באר יעקב אר"ח סימן רמ"ב, גלינוני הש"ס סנהדרין כ"ה.

ותירץ: ע"פ מה דאמרין בגמ' סנהדרין כ"ו ע"ב בהני קברנים שחללו יו"ט כדאי להרויח כסף, שא"א לפסלם מעדות דסברי מצוה קעבדי, א"כ כאן נמי א"א שהיה לצורך סעודת שבת, משום דא"כ לא היה רבא פוסל לעדות את המלוה, דהוא סבר שהוא עושה מצוה שממציא מעות לצורך סעודת שבת.

ובזה מיושב: מה שהקשו על גמ' הנ"ל דדילמא היה פקוח נפש ולכולי עלמא מותר, ולפי הנ"ל מתורץ עיין מרגלית הים סנהדרין כ"ה, ובכלל דריביתא סימן ק"ס ס"ק כ"ב

מחבר ספר שקבל הלואה מעשיר להדיס הספר האם מותר לכתוב לו תודה בספר?

קימ"ל ב"מ ע"ה, וכן נפסק ביו"ד סימן ק"ס ס"ק י"א תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר מנין לנושה בחבירו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלום, שאסור להקדים לו שלום, שנאמר נשך כל דבר, אפילו דיבור אסור.

נחלקו הפוסקים האם ריבית דברים אסור מן התורה או דילמא האיסור רק מדרבנן, והפסוק אסמכתא בעלמא

שיטת הר"ן כתובות מ"ו ע"א דריבית דברים אסור רק דרבנן, דכתב דריבית בקרקע ובפחות מפרוטה, אע"ג דמן התורה אין איסור, מ"מ מדרבנן אסור, דלא גרע מריבית דברים, משמע דסובר דריבית דברים הויא דרבנן.

אבל שיטת הריב"ש סימן קמ"ז דריבית דברים אסור מן התורה, עיין בדרכי תשובה יו"ד סימן ק"ס ס"ק פ"א שהביא מחלוקת הנ"ל.

יש לחקור מחבר ספר שלקח הלואה להדפסת הספר האם מותר לכתוב תודה לעשיר שנתן לו את הלואה או דילמא אסור דהויא ריבית דברים

ראשית דבר צריך לברר האם אמירת תודה הויא בכלל ריבית דברים הנה במאירי ב"מ ע"ב ע"ב ד"ה יש ריבית בדברים כתב וכתבו מקצת מפרשים שלא יאמר לו הרינו מחזיק טובה לך על מה שהלותני דהויא ריבית דברים, ומ"מ יש מתירין בהחזקת טובה וברכה, הואיל והלה משיב כנגד דבריו הרי דיבור מבטל דיבור, חזינן דמביא מחלוקת בזה

ובש"ע הרב יו"ד הלכות ריבית סימן ס"ט כתב וז"ל אפילו לדבר דבור טוב בשביל ההלואה אסור כגון להקדים לו שלום, ואין צריך לומר לקלסו בפניו או להודות להחזיק לו טובה או לברכו בפניו על שהלווהו שנאמר נשך כל דיבור.

וכן בערך שי יו"ד מ"ב על הלכות ריבית סימן ק"ס ס"ב בד"ה ריבית דברים תמה על מה שראה בספר שו"ת אמרי אש בפתח השער שהמדפיסים הזכירו שמות המלוים להם לצורך הדפוס ובירכו אותם, וכתב דשגגה הוא, דהויא ריבית דברים וכל שכן לדפוס לפרסם אותם ברבים, והא דכתב ברמ"א יו"ד סימן קע"ב שמותר להלוות בריבית לצורך מצוה, היינו משום שלא יתבטל המצוה, אבל אחר ההלואה אסור.

ובשו"ת אגרות משה יו"ד חלק א' סימן פ' כתב שלשון תודה למלוים לצורך הדפסת הספר אסור לכתוב בספר כמו שאסור לומר בעל פה מדין ריבית דברים, אבל יכולים לכתוב בלשון הודאה שיתברך מן השמים, כי זה אמת שיברך מן השמים בזכות מצוותו הגדולה, ונמצא שהוא רק הודעה וסיפור דברים בעלמא שודאי מותר לספר איך שלוה מפלוני כסף אף אם יהיה למלוה מזה הנאה, לכן מותר לכתוב בספר בנוסח כזה ברכה נתונה מהשי"ת לפלוני הגומל חסד והלוה להדפסת הספר כך וכך.

וכן מרן החזון איש כתב שאמירת תודה אסור, מובא בארחות רבינו חלק ג' ע"מ צ"ד.

ובשו"ת מנחת שלמה סימן כ"ז כתב שתזכו למצוות אסור, אבל תודה מותר.

אבל לאחר זמן חזר בו: כשהראו לו שהש"ע הרב אוסר, וסובר שאף תודה אסור לומר, מובא בספר דיני ריבית המצוים קו"א פרק כ' אות י"א.

ובשו"ת משנה שכיר יו"ד סימן קט"ז כתב סברא להתיר דכיון דלא אסרה תורה ריבית אלא מלוה למלוה, ומהאי טעמא דעת רש"י מובא ברמ"א יו"ד סימן ק"ס דריבית ע"י שליח מותר, וא"כ בריבית דברים נמי לא יגדל האיסור מריבית גופא שהוא דווקא מלוה למלוה, וא"כ כאן דלא אמר מידי רק מדפיסו על הנייר והויא הנייר כמו שליח דשרי.

ומביא שחכם אחד כתב לו ראייה להתיר: מהא דכתיב בפרשת כי תצא כ"ד י"ג השב תשיב לו את העביט וברכך ולך תהיה צדקה, וקשה איך מותר הלוה לברך את המלוה הא הויא ריבית דברים, אלא ע"כ כיון דהתורה זיכתה לכל מלוה ברכה, א"כ לא הויא כמי שנותן לו יותר, דדוקא בדברים שלא זיכתה התורה למלוה זה אסור.

ודוחה דאינו ראייה: וכי מברכו על המלוה שהלוה לו מקדם, והלא הברכה קאי על השבת המשכון שמשיב לו, וזהו על הטובה החדשה שעושה לו וזה ודאי מותר, עיין תוס' קדושין ח ע"ב.

ובדרכי תשובה יו"ד סימן ק"ס ס"ק פ"ה כתב עוד היתר כיון דהפרסום יגרום לעוד מצוה שאנשים יתנו, הויא ריבית לצורך מצוה דמותר.

מי שלוה כסף מחבירו ואינו זוכר כמה לוח האם מספק מותר להחזיר יותר ממה שזוכר שלוה?

קימ"ל חו"מ סימן ע"ה מי שמסופק כמה לוח מחבירו אינו חייב לשלם את הסכום שהוא מסופק אפילו לא לצאת ידי שמים, כיון שאין הלה טענו ברי, ויש אומרים כיון שהוא זוכר שלוה אינו יוצא ידי שמים עד שיתפשר עם המלוה במה שיוכל.

יש לחקור לשיטה דסבירא ליה דמי שהוא מסופק כמה לוח פטור מלשלם בכלל האם מי שלוה כסף מחבירו ואינו זוכר כמה הסכום ורוצה להחזיר מספק אע"פ שאינו חייב האם מותר מספק להחזיר יותר או דילמא אסור דספיקא דאורייתא לחומר.

מדוע צריך היתר מיוחד דלצורך פקוח נפש מותר ללוות בריבית הרי פיקוח נפש דוחה כל התורה?

קימ"ל יור"ד סימן ק"ס ס"ק כ"א, וכן כתבו התוס' ע"ז כ"ו ע"ב מותר להלוות בריבית משום פקוח נפש.

יש להקשות: מדוע צריך המחבר להודיע לנו דבר זה בריבית, הא בכל התורה קימ"ל אין לך דבר שעומד משום פקוח נפש, כך מקשה בט"ז ב"ר"ד שם ומניחו בצ"ע, וכן במשנה למלך פרק ד' מהלכות מלוה ולוה הלכה ב', וכן בשו"ת אמרי יוסף להגאון רבי מאיר אריק זצ"ל ח"א סימן קמ"ט ס"ק ב, וכן בראשי בשמים מערכת ר' ס"ק י"ט, וכן השער המשפט בסוף ספרו על חו"מ יש לו חיבור על הלכות ריבית.

איכא כמה תרוצים

א. דמירי שיכול ללוות מעכו"ם רק שממהר ולוה מישראל, הו"א שהישראל עובר משום לפני עור, קמ"ל דלצורך פקוח נפש מותר, כך תירץ שם בבית לחם יהודה על הש"ע.

ב. החידוש כאן דמותר לקצוץ לו ריבית בשעת פקוח נפש, אף שיועד שאח"כ לא יהיה לו פקוח נפש ולא ישלם הריבית, וכיון דעושה כן הוא כגוזל את חברו, והו"א דאסור להציל עצמו בממון חברו אף במקום שיש פקוח נפש, כמו שכתבו הראשונים והאחרונים דבגזל אמרינן יהרג ואל יעבור, קמ"ל הכא דמותר במקום פקוח נפש, או משום דלא פוסקים כהני ראשונים, או דשאני הכא דלא הוא גזל ממש, כך תירץ בשו"ת אמרי יוסף להגאון רבי מאיר אריק זצ"ל ח"א סימן קמ"ט ס"ק ב.

ג. החידוש כאן דאע"פ שרק בעת הלוואה היה פקוח נפש, משא"כ כשמשלם ליכא פקוח נפש, והו"א שאסור לשלם, קמ"ל דמותר לשלם אח"כ, אע"פ שליכא פקוח נפש, משום דלא אסרה התורה הלוואה בריבית דווקא היכא שמתחילה וסוף היה לצרכו, משא"כ כאן שמתחילה היה לצורך מצוה, כך תירץ הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל בספרו כלאא דריביתא סימן ק"ס ס"ק כ"ב.

ד. יש נפק"מ לענין מה שנחלקו בראשונים בכל מקום שמותר לעבור עבירה האם מותר להחמיר על עצמו שלא לעבור וימות, א"כ כאן בריבית לכ"ע אסור להחמיר על עצמו כיון שכל הטעם דריבית הוא בשביל וחי אחיך עמך, ומימילא כאן ליכא איסור כיון דאדרבא הוא לזה החיות נפשו וכל שאינו רוצה ללוות בשביל האיסור הוא בכלל מאבד עצמו לדעת, כך תירץ בראשי בשמים מערכת ר' ס"ק י"ט.

ה. ע"פ מה דאמרינן בגמ' ב"מ ע"א המלוה בריבית כאילו כפר באלוקי ישראל וכן כתב בש"ע סימן ק"ס ס"ק ב' א"כ הוא מעין אביזרייהו דע"ז דיהרוג ואל יעבור, א"כ טובא קמ"ל, כך תירץ לי הגאון רבי שמאי גראס שליט"א מרבני המערכת.

ו. נראה לתרץ כיון דמלוי בריבית אינם קמים לתחיית המתים כמבואר בתוס' סוטה ע' ע"א, וכן ב"מ ע' ע"ב, א"כ הוא נמי פיקוח נפש, כמבואר בתוס' ב"מ קי"ד ע"ב שאליהו שהיה כהן מותר לטמאות להחיות את בן הצרפתית דהוא פיקוח נפש שהיה לו ברור שיחיה חזינן להחיות מת נמי מקרי פיקוח נפש, א"כ הו"א כיון שאינו קם לתחיית המתים מאי אולמא זה מזה קמ"ל דמותר, כך תירץ לי הגאון הרב קונסטט שליט"א מראשי ישיבת קול תורה.

האם יש איסור למלוה לתת מתנות ללווה דהוא ריבית?

יש לחקור אדם חשוב שלוה האם אסור ליטול מתנה מהמלוה, דהוא ריבית דנותן לו הנאה שלוקח ממנו חפץ, כמבואר בגמ' קדושין ד' ע"א דאשה שנותן מתנה לאדם חשוב מקודשת, דהוא כאילו הבעל נתן, כיון שנותן הנאה שלקח, א"כ לגבי הלווה אסור דהוא ריבית או דילמא מותר.

הנה הראב"ד בספרו תמים דעים סימן ס' כתב שכל היכא שרוצה לשלם כדי לצאת ידי שמים מספק אז ליכא איסור של ריבית, כיון שמשלמו מחמת לצאת הספק ולא משום איסור ריבית.

וכן כתב בשו"ת אבני נזר חו"מ סימן כ"ג, וכן כתב בתמים דעים להראב"ד סימן ס' דאיסור נתינת רבית לא שייך כשנותן מחמת ספק דשמא חייב, ומטעם זה, כתב דיוכל לעשות פשרה בריבית.

מי שלוה אם שליח האם אינו אסור ללוות בריבית?

איתא בגמ' ב"מ נ"ז ע"ב חומר בהדיוט מבהקדש דבהדיוט נוהג ריבית, משא"כ בהקדש.

יש להקשות: לשיטת רש"י בתשובות מובא ברמ"א יור"ד סימן ק"ס ס"ק ט"ז דבהלוואה ע"י שליח ליכא איסור הלוות בריבית, א"כ כיון שהגזבר הוא השליח של הקדש, א"כ אינו נוהג כלל ריבית באופן כזה אף בהדיוט, א"כ מה חומר איכא בהדיוט מבהקדש, הא בכזה אופן מותר גם להדיוט, כך הקשה בשו"ת מהרש"ם ח"ב סימן קמ"ה ומניחו בצ"ע, וכן בורע אברהם סימן ט"ז ס"ק ו', וכן בשו"ת דובב מירשים ח"א סימן י', וכן בשו"ת כוכב מיעקב.

איכא כמה תרוצים

א. יש מחלוקת בירושלמי פ"א דתרומות הלכה א' אם הגזבר הוא הבעלים של הקדש או דהוא כמו איש אחר, ולחד שיטה הגזבר הוא הבעלים של הקדש, א"כ אפשר דרש"י נמי יסבור כן, וא"כ כשמלוה הגזבר לא הוא ריבית ע"י שליח, ואפ"ה אמרינן שבהקדש פטור, לכן אמרינן חומר בהדיוט מבהקדש דאע"ג דליכא כאן שליח ובהדיוט יש איסור מ"מ בהקדש ליכא איסור ריבית, כך תירץ בורע אברהם סימן ט"ז ס"ק ו', וכן בשו"ת דובב מירשים ח"א סימן י', וכן בשו"ת כוכב מיעקב.

אבל דוחה: דהרי כל התרוץ היא לשיטת רש"י, א"כ אי אפשר לתרץ כן, דיש רש"י מפורש שמשמע דהגזבר לא הוא כבעלים דכתב בב"ק ל"ז ע"ב בד"ה דליכא למימר על הא דאמרינן בגמ' דשור של הקדש שהזיק אפילו מועד פטור, כתב דבהקדש לא שייך לומר והועד בעליו, דליכא בעלים, חזינן דהוא סובר דגזבר לא הוא כבעלים, א"כ הדרא קושיא לדוכתא.

ב. ע"פ מה שהסביר החות דעת שם סברת רש"י דליכא ריבית ע"י שליח, משום דלא הוא ריבית בשעת מתן מעות, כיון דהלוה שעשה שליח לריבית, מיד כשנתן המלוה הקרן כבר קנאו הלוה, משא"כ הריבית דאין שליח לדבר עבירה אינו מתחייב רק כשמגיע הכסף לידו, א"כ לא הוא ריבית קצוצה, משום דריבית קצוצה לא הוא אלא כשקצץ הריבית בשעת מתן מעות, משא"כ כשהמלוה עשה שליח גם רש"י מודה שיש איסור ריבית דאורייתא דאז קונה הקרן והריבית ביחד, א"כ במעילה בהקדש דקימ"ל בגמ' קדושין מ"ג דיש שליח לדבר עבירה, א"כ כשהגזבר השליח מיד קונה להקדש והוא שפיר ריבית בעת מתן מעות, א"כ ליכא היתר דריבית ע"י שליח, ואפ"ה מותר לגזבר להלוות, מזה חזינן דהדיוט חמור יותר מהקדש דבהקדש לא שייך ריבית כלל, כך תירץ בשו"ת דובב מירשים חלק א' סימן ס' ס"ק ד'.

ג. אף דקימ"ל אין שליח לדבר עבירה, מ"מ בידי שמים חייב כמבואר בחו"מ סימן מ"ב וע"כ צריך לומר דהא דכתב רש"י דע"י שליח ליכא איסור ריבית, היינו דאינו יוצא בדינים אבל ידי שמים חייב לצאת, א"כ בהקדש שאין חפץ ה' בעולות, א"כ כיון דבידי שמים איכא איסור ריבית ומימילא הגזבר אסור לקבל הריבית אי לאו דאין ריבית להקדש, כך תירץ בשו"ת דובב מירשים ח"א סימן ס' ס"ק ה'.

איך היה יכולים חכמים לגזור שאסור להלוות בריבית לעכו"ם הרי התורה התירה בפירוש?

קימ"ל יור"ד סימן קנ"ט ס"ק א' מקורו בגמ' ב"מ ע"א דמן התורה מותר להלוות בריבית, אבל חכמים אסרוהו שמא יתלמד ממעשיו לכך אסור.

יש להקשות: לפי מה שכתב הט"ז אור"ח סימן תקפ"ח, וכן ביור"ד סימן ק"ז, וכן בחו"מ סימן ג', וכבר קדמו המאירי במגילה ביסוד הנ"ל דהא דחכמים יכולים לגזור גזירות, דוקא בדבר שהתורה לא אסרה ולא התיר אז יכולים לגזור, אבל אם כתב התורה היתר בפירוש אין כח ביד חכמים לגזור, קשה דהכא התורה התירה בפירוש להלוות לגוי בריבית כדכתיב לנכרי תשיך דברים כ"ג כ"א וחכמים אסרו, כך מקשה בשו"ת חות יאיר סימן קמ"ב, וכן בשער המלך פ"ה הלכה מיסודי התורה, וכן בשו"ת חתם סופר יור"ד סימן ק"ט, וכן בשו"ת נודע ביהודה מהדורא תנינא יור"ד סימן ס"ב, וכן בשו"ת אבני נזר אר"ח סימן מ"ח ס"ק ז', וכן במהר"י חיות ב"מ ע"ב.

איכא כמה תרוצים

א. הא דאין יכולים חכמים לגזור על דבר המפורש, ה"מ לבטלו לגמרי, אבל כאן הרי כדי חייו התירו וכן לתלמוד חכם מותר, א"כ לא מקרי דגרוזו על דבר המפורש, כיון דאין מבטלו לגמרי, כך תירץ בשו"ת חתם סופר יור"ד סימן ק"ט, וכן בשו"ת נודע ביהודה מהדורא תנינא יור"ד סימן ס"ב, וכן בשו"ת אבני נזר אר"ח סימן מ"ח ס"ק ז', וכן במהר"י חיות ב"מ ע"ב.

ב. לא הויה מפורש בתורה, דהרי הגמ' מקשה דאפשר דהפירוש בקרא כשאתה מלוה מהעכו"ם תן לו ריבית, א"כ לא הויה מפורש דאפשר לפרשו בענין אחר, כך כתב בשו"ת רע"א מהדורא תנינא סימן ל"ב.

ג. לא ציונה התורה להלות לנכרי בריבית, אלא שאם נלוה אותו ניקח ממנו ריבית ולא נלוה בחינם להחזיק ידו כמו לישראל אחינו, אבל אם נרחיק מצד עצמנו מלהלוות ממנו כלום לא בחנם ולא בשכר מזה לא דיברה התורה, ובאו חז"ל ואסרוהו הלואה, ומי שמלוה לו מאיזה סיבה מחויב ליקח ממנו ריבית ע"פ דין תורה, כך תירץ בחתם סופר הנ"ל

ד. בדבר שנתחדש לפי הזמן והטעם שפיר יכולים חכמים לגזור אף על דבר המפורש בתורה, לפי הנ"ל א"ש דחכמים ראו שבהמשך הזמן הלוות בריבית הביא שילמדו הישראלים ממעשה הגוים שפיר יכולים לגזור אע"פ שהתורה התירה, משום דהחשש נעשה רק אח"כ, כך תירץ בשו"ת תורת חסד ח"א סימן י"א ס"ק י"א, עיין שו"ת יד יצחק ח"א סימן כ"א.

הנה בשו"ת תשב"ץ ח"ב סימן מ"ז, וכן בספר החיים סימן תרצ"ה כתב שלמלוא אסור לתת מתנה ללווה אם הוא אדם חשוב, כיון דמבואר בגמ' קדושין ז' ע"א דאם אשה נותנת מתנה לאדם חשוב מקודשת, ואע"ג דבעינן שהאיש יתן את כסף הקידושין כדכתיב כי יקח איש אשה, מ"מ כיון שהאדם חשוב נוטל ממנה את המתנה הויה כאילו נתן לה הנאה של פרוטה לכך מקודשת, א"כ ה"ה כאן אם יקח הלווה את המתנה של המלוה הויה כאילו נותן לו הנאה של פרוטה והויה ריבית.

ובטורי זהב יור"ד סימן ק"ס ס"ק ח' וכן בגליוני הש"ס קדושין ז' ע"א כתבו דמירי שהלווה אינו לוקח מתנות מאף אדם, ורק מהמלוה לוקח, א"כ מוכח דמחמת שהלווה הוא נוטל, לכך אסור דהויה ריבית.

והנה בגליוני הש"ס הנ"ל וכן בשו"ת זרע אברהם להגאון אברהם לודביר סימן פ"ד חקר אם לווה שהוא אינו אדם חשוב אם כן מותר לקבל מתנות מהמלוה, כיון דמבואר בר"ן קדושין ז' ע"א, וכן משמע מהקצות בסימן ק"צ דהא דמבואר בגמ' דדוקא באדם חשוב יש הנאה אם מקבל מתנה, ה"מ הנאה של שוה פרוטה, אבל הנאה שאינה שוה פרוטה יש בכל אדם שלוקח מתנה מחבירו.

ומביא הר"ן ראייה: מהא דאמר לוי בגמ' ב"מ מ"ז ע"א דחליפין בכליו של מקנה, ומקשה בגמ' מה נותן הקונה, ומתיר הגמ' דנותן הנאה שנטל את המתנה, חזינן דבכל אדם יש הנאה של פחות מפרוטה, א"כ ריבית דקימ"ל יור"ד סימן קס"א ס"ק א', שאסור אפילו בפחות מפרוטה, ודלא כתוס' ב"מ ס"א שכתבו דריבית פחות מפרוטה ליכא איסורא, א"כ יהא אסור למלוה לתת מתנה לכל לווה שלו, כיון דיש לו עכ"פ הנאה פחות מפרוטה שהלוה נוטל מתנות ממנו, ואפשר באמת אם מוכח שמקבל מחמת ההלוואה יהא אסור לכל לווה לקבל מתנות מהמלוה.

וכן כתב להדיא שם בחדושי רבי עקיבא איגר דאף באדם שאינו חשוב אסור לתת לו מתנה, כיון דנהנה, ואפילו לשיטות דליכא איסור ריבית בפחות מפרוטה, מ"מ מדרבנן בודאי אסור.

כי גדול כים שברך מי ירפא לך

הלימוד בגליון ברחבי תבל לעילוי נשמתו, של דודי היקר באנשים שעמד לימנו בכל עת ועונה מעת הקמת המערכת, וזכיתי ללמוד איתו בחברותא תקופה ארוכה מידי יום לפנות בוקר בביתו, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, קיבל כל אדם בסבר פנים יפות, שר החסד והמעש חיוק ותמך אלפי לבבות נשברים בעין יפה, פה מפיק מרגליות בשיעוריו הנפלאים בפרקי אבות רבות בשנים, שלוחא דרבנן נאמן בית רבה"ק לבית צאנז.

הנדיב הנכבד הרב החסיד המפואר ר' משה רייך ז"ל

נלב"ע י"ז אייר האי שתא ל"ב בעומר

ונשגר בזה כוס תנחומים, לאשתו החשובה שעמדה לימנו בכל מפעלות הקודש.

לבניו היקרים ידידינו ההולכים בדרכו: הרב אברהם ליקווד, הרב יחזקאל בארא פארק, הרב שלמה בארא פארק, ולחתנו הרב נתן וינטווק ליקווד. ולאחיו העומדים לימנו בכל עת: רבי אברהם יהושע, רבי בן ציון רייך, רבי דוד זאב, רבי מאיר, רבי חיים יהודה, רבי שמחה, רבי אפרים, רבי יעקב, רבי אריה לייבוש, רבי יוסף, רבי העניך.

יהא רעוא שינחמו בנחמת ציון וירושלים ולא ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו

גרפיקה, עימוד ועיצוב: מנשה הורוביץ | 052-7613021 | עיצוב ועריכת גלופות לספרי קודש: chomer11@gmail.com